



СОЮЗ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ УКРАЇНИ

Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих
кооперативів України на 2013 – 2020 роки

тел. 044-501-78-72

www.coop-union.org.ua

cooperativeunion@ukr.net

м. Київ, вул. Патріса Лумумби, 21

Програма розвитку сільськогосподарських
обслуговуючих кооперативів
на 2013 – 2020 рр.

Розділ I

Оцінка стану соціально-економічного розвитку села, як основи української держави

Найважливішою обставиною, яка спричинила сучасний стан сільського господарства і села, а також становище в них їх соціальної першооснови – селянства та інших сільських жителів, є **невідповідність дорадянської державної аграрної політики реальним потребам і можливостям України після набуття нею політичної незалежності**. У прикладному розумінні вона (невідповідність) проявилася у системному обвалі усього того, що вважалося державною аграрною політикою або видавалось за неї. Її соціально-економічні результати не виправдали суспільних і селянських очікувань, що покладалися на аграрні реформування і увійшли в протиріччя із закладеним у них суспільно-політичним потенціалом.

Найбільш очевидними наслідками цього стали глибока соціальна, економічна, структурна, екологічна та вся інша деградація аграрного (агропродовольчого) сектора економіки, перетворення його в соціально-економічну і виробничо-господарську руїну.

Наслідки системного обвалу аграрної політики у реально можливих обсягах можуть бути подолані лише шляхом системного здійснення великої сукупності політичних, правових, інституційних, соціальних, економічних та інших державних, регіональних, галузевих та інших заходів, орієнтованих на ефективне досягнення чітко окреслених кінцевих результатів. Вони (кінцеві результати і відповідні їм практичні кроки) повинні знайти відображення в Законах України. На них у подальшому повинні базуватися всі інші нормативно-правові акти стосовно сільського сектора.

З огляду на виняткову важливість розроблення ефективно діючої аграрної політики вона своєю науково-прикладною сутністю і механізмами здійснення повинна відрізнятися в істотно кращий бік порівняно з тим, що мало і має місце в нашій країні останнього часу. Однією з передумов досягнення цієї мети має стати доповнення відповідних вітчизняних надбань досвідом державного регулювання розвитку сільського господарства високорозвиненими зарубіжними країнами. Достатньо глибока, всебічна спрацьованість усіх зорієнтованих в майбутнє її складових повинна надати їй характеру **нової (новітньої) аграрної політики**. В концептуальному відношенні вона повинна базуватися на наступних визначальних положеннях:

- **розгляд її сутності як системи (сукупності) цінностей, які держава закладає у неї в стратегічних інтересах не лише сільського господарства, села і селянства, а з ними і всього аграрного (агропродовольчого) блоку економіки, а й країни загалом.** Визначальним у ній має стати її **селяниноцентристська спрямованість**, під якою розуміється її реальна підпорядкованість інтересам селянства (під ним у даному випадку розуміються, крім безпосередньо зайнятих у сільському господарстві, також всі інші сільські жителі);
- передбачення у ній **сукупності зобов'язань**, які держава покладає на себе щодо досягнення визначених у новітній аграрній політиці положень і показників;
- **гарантії держави** щодо того, що вона, пропонуючи країні і сільському

сектору новітню аграрну політику, **бере на себе повну, ні з ким іншим неподільну відповідальність** за її результативне практичне втілення.

Системне подолання руйнівних наслідків невідповідності здійснюваної до цього часу дорадянської аграрної політики повинно, крім усього іншого, реально започаткувати **відродження сільського сектора**. Воно (**відродження**) має розглядатися не як повернення до того, що коли-небудь вже мало місце у ньому, а **винятково виведення його на стратегічно визначений вищий рівень суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку**.

Доповнення і розвиток підходів до організації соціально-економічної розбудови сільського сектора повинно охоплювати собою, крім усього іншого нетрадиційні для нашої країни орієнтири **на сталий розвиток сільського господарства, збереження і поступове зміцнення людського капіталу села і розвиток сільських територій**. На відміну від перших названих проблем, які у певній мірі вже досліджено, **сільські території поки що ще не стали предметом зацікавленого вивчення**. Втім обставини складаються так, що саме на них вирішуватимуться проблеми сталого розвитку і людського капіталу та всього іншого, що стосуватиметься сільського господарства, села і селянства.

Узагальнення викладеного вище підводить до висновку щодо виправданості розглядати сільську територію як складну багатофункціональну природну, соціально-економічну й виробничо-господарську систему з властивими їй кількісними, структурними, природними та іншими характеристиками і відповідним цьому її сутнісним наповненням.

Соціум сільської території, уособлюваний його сільською громадою, яку, у свою чергу, слід розглядати визначальним соціальним осередком кожної даної території. **Визначальним у двох розуміннях**. З одного боку у зв'язку з тим, що лише він володіє здатністю вдихнути життя в дане сільсько-територіальне утворення, вміло і ефективно використати наявний у ньому потенціал, одержати від нього бажану (очікувану) віддачу, створити передумови для подальшого ефективнішого розвитку даної сільської території. З іншого боку визначальне місце соціуму у сільській території зумовлюється тим, що її **функціонування повинно поступально підпорядковуватися інтересам створення на кожній даній сільській території якомога кращих умов буття для проживаючих на ній**. У прикладному відношенні це означає, що **організуюючи розвиток сільської території, її соціум (сільська громада) одночасно формує на ній якість свого життя**. Отже, інтереси і потреби кожної сільської території повинні розглядатися, формуватися і задовольнятися передусім як **інтереси і потреби даної територіальної громади**, формувати найбільш прийнятний для неї загалом і кожного її індивідуального суб'єкта найбільш прийнятних для них способів буття на ній.

Село (сільське поселення) – як історично сформований, у кожному конкретному випадку своєрідний соціально-виробничий, культурно-побутовий, а у ряді випадків також адміністративний осередок (центр), умовно кажучи – «столиця» кожної даної сільської території. Саме у ньому громада (соціум) цієї території організовує своє буття, свою життєдіяльність поколінь, примножує і збагачує їх, у доступних йому можливостях створює передумови для його збереження і подальшого розвитку. Згідно такому розумінню соціально-економічної, виробничо-господарської і культурно-побутової сутності села (сільського населення) на кожній сільській території формується **своєрідний соціальний тандем «селянство (сільські жителі) – село»**.

Він являє собою настільки нерозривну цілісність, що у ній закладено дух і можливості прояву щонайменше двох неперевершених за значенням багатств і цінностей України. З одного боку – **збереження історичної пам'яті про походження України і української нації**. Бо і наша країна, і уособлювана нею українська нація постала з села, і кожне наступне в їх історії є ніщо інше, як своєрідний відгомін і прояв усього того, що з певною умовністю можна розглядати як соціально-історичний генофонд нашої нації і країни.

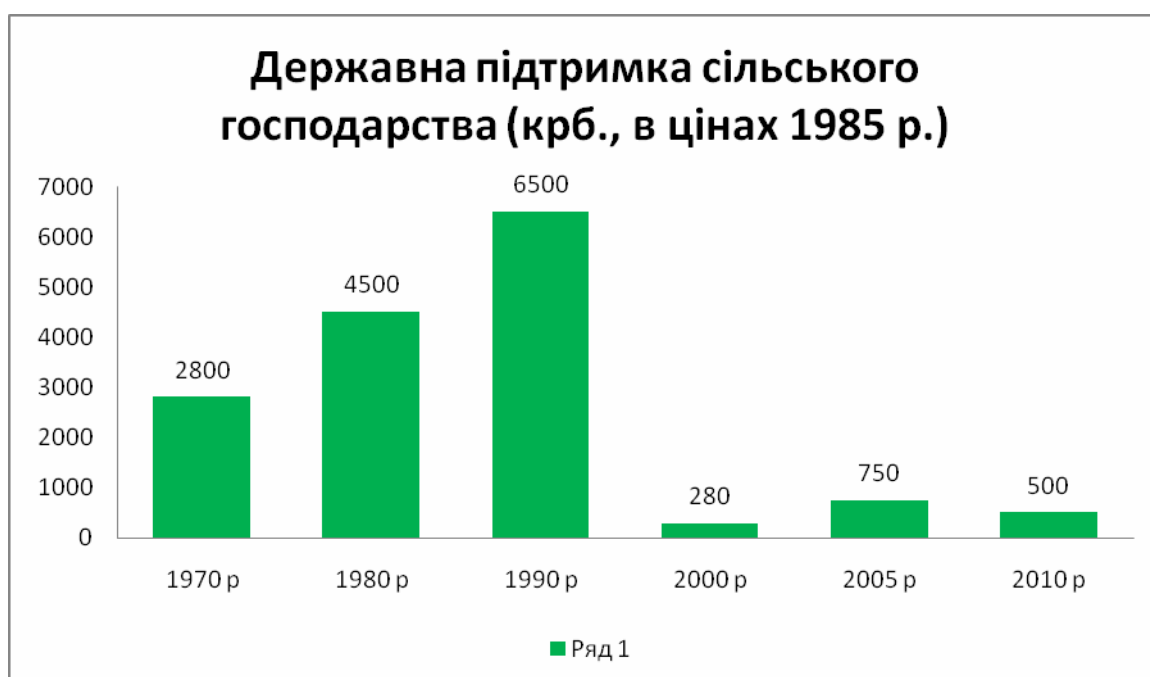
Традиційні висновки щодо причин поглиблення проблем розвитку сільського господарства



- Недостатнє бюджетне фінансування
- Диспаритет цін на промислову та с/г продукцію.
- Високий ступінь комерціалізації та змова посередників.
- Низька участь держави в регулюванні ринків
- Нерозвинена інфраструктура аграрного ринку



Діагр. 1



Діагр. 2



Діагр. 3



Діагр. 4



Діагр. 5

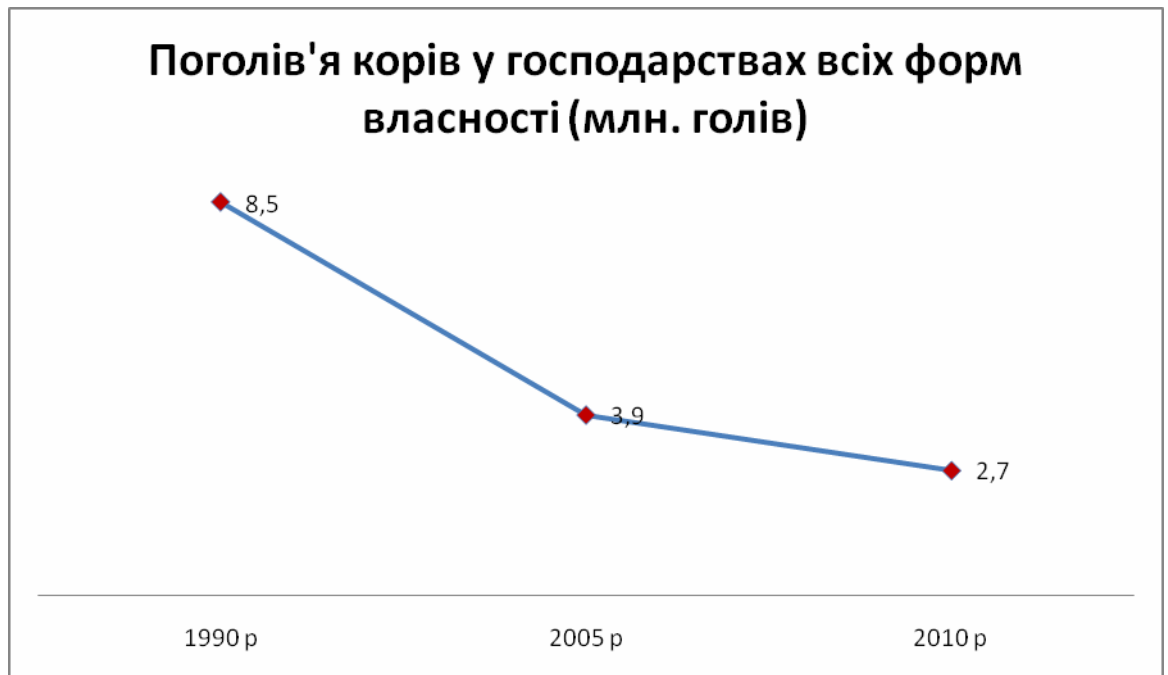


**Структура сільськогосподарських земель за формами власності
(станом на 01.01.2001)**

Вид господарських формувань	Кількість формувань, од.	Площа с-г угідь	
		Всього тис. га	В середн. га/1 ф-ня.
Господарства громадян	-	9736	-
ФГ	38400	1992	52
СГП	17422	25688	1500
Агрохолдинги	15	203	14500

Структура сільськогосподарських земель за формами власності (станом на 01.10.2010)

Вид господарських формувань	Кількість формувань, од.	Площа с-г угідь	
		Всього тис. га	В середн. га/1 ф-ня.
ОСГ	4 666 000	5 641	1,2
ФГ	42 446	4 329	102
СГП	14 410	18 787	1 307
Агрохолдинги	105	10 450	99 523



Розділ II

Необхідність розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, як умова збереження та відродження українського села

Коли в наші дні ведуть мову про розвиток сільських територій, то часто покладають надії на кооперацію. Саме слово кооперація стало самим ходовим в нашому спілкуванні. Проте, розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є однією з найбільш гострих проблем в Україні. Зважаючи на те, що Україна є потужною аграрною країною, розвиток кооперації сприятиме і вирішенню продовольчої безпеки і розвитку сільських територій. Сільська громада є основою побудови громадського суспільства і відродження національних традицій. Українське село і селянство було і залишається носієм моралі, національної культури і забезпечення здорового способу життя країни.

Важливим напрямком розбудови аграрного сектору економіки є розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Проте на сьогодні за обсягами та якістю надання послуг вони не задовольняють зростаючих потреб виробників сільськогосподарської продукції та її споживачів. Адже понад 60 відсотків трудомісткої сільськогосподарської продукції повсякденного споживання – картоплі 99%, овочів 88%, фруктів 87%, молока 82% та м'яса 60% виробляється в особистих селянських і фермерських господарства та фізичними особами – сільськогосподарськими товаровиробниками, які не мають постійно діючих каналів реалізації такої продукції, особливо у віддалених від приміської зони селах, згодовується худобі або псується. Частина її потрапляє до кінцевих споживачів, але через посередників, чи продається селянам на стихійних ринках.

У зв'язку із значною кількістю особистих селянських (4,7 млн.), фермерських господарств (41,0 тис.) та фізичних осіб – сільськогосподарських товаровиробників доцільно сприяти формуванню за безпосередньою їх участю кооперативного сегмента аграрного ринку. Водночас його формування стримується недосконалістю законодавства, слабкою матеріальною базою, відсутністю кваліфікованих кадрів – організаторів кооперативного руху, недостатньою обізнаністю селян у перевагах об'єднання зусиль на умовах кооперації для подальшого розвитку і відсутністю належної державної підтримки.

Як наслідок, в Україні надто повільно створюються сільськогосподарські обслуговуючих кооперативи, а в окремих регіонах вони припинили свою діяльність.

У той же час країни – члени ЄС, через сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи реалізують 70% продукції, Сполучені Штати Америки, Канада – 60% та інші таким чином розв'язали проблему збуту продукції, вирощеної фермерами, шляхом підтримки створення ними прозорої постачальницької, заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації та її інтеграції з торгівлею, підприємствами харчової і переробної промисловості.

Вирішення зазначеного питання в Україні можливе за умови державної підтримки розвитку мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як важливого чинника підвищення конкурентоспроможності особистих селянських і фермерських господарств та фізичних осіб – сільськогосподарських товаровиробників, поліпшення їх соціально-економічного стану та розширення сфери їх само зайнятості.

Особисті селянські, фермерські господарства та фізичні особи – сільськогосподарські товаровиробники в умовах загострення конкуренції на аграрному ринку стали перед проблемою реалізації надлишків продукції. Підвищення цін на енергоресурси, сільськогосподарську техніку, добрива та корми, низький рівень закупівельних цін, відсутність стабільних та надійних каналів збуту сільськогосподарської продукції робить її виробництво збитковим.

Недостатній рівень розвитку кооперативного сегмента аграрних ринків призводить до скорочення чисельності осіб, самозайнятих в особистих селянських господарствах, відпливу працездатного населення з сільської місцевості, руйнування її

соціальних об'єктів та інженерної інфраструктури.

Особисті селянські і фермерські господарства та фізичні особи – сільськогосподарські товаровиробники не здатні самостійно адаптуватися до вимог СОТ і кон'юнктури аграрного ринку щодо виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції.

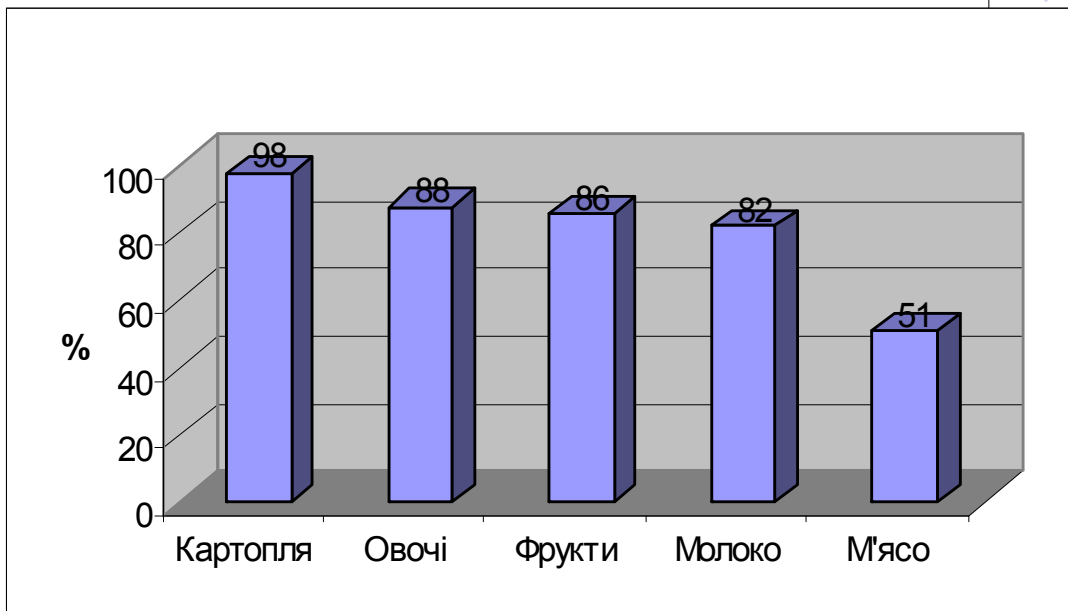
Розв'язання проблеми можливе тільки за умови державної підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як важливої соціально-економічної інституції підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, активного розвитку сільської місцевості та підвищення рівня і якості життя сільського населення в цілому.

Мета Програми

Метою Програми є удосконалення правових, соціально-економічних та організаційних умов для створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, формування їх інфраструктури, зняття перешкод на шляху до організованого аграрного ринку особистим селянським, фермерським господарствам та фізичним особам – сільськогосподарським товаровиробникам, підвищення рівня добробуту і зайнятості сільського населення, збереження сільської поселенської мережі.

Діагр. 7

Частка виробництва продукції особистими селянськими господарствами



Орієнтовні втрати особистих селянських господарств в порівнянні закупівельних цін посередниками та кооперативами (2011-2012 рр)

Продукція	Втрати (млрд. грн..)
Молоко	10,5
М'ясо	7,4
Овочі	14,2
Картопля	8,7
Фрукти та ягоди	11,7
ВСЬОГО	52,5

Розділ III

Основні напрямки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації

1. Вдосконалити законодавчі бази. Прийняття змін до Закону «Про кооперацію», податкового, трудового та господарських кодексів, змін до Закону «Про бухгалтерський облік та аудит», змін до закону про оподаткування фізичних осіб;
2. Прийняття державної програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
3. Фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації шляхом щорічного передбачення в бюджеті України не менше **1%** від дохідної частини бюджету на підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в поєднанні із підтримкою обласних та місцевих бюджетів;
4. Розробка регіональних (місцевих) програм розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із фінансовим забезпеченням та врахуванням специфіки регіону;
5. Реорганізація державних органів управління шляхом створення в структурах влади підрозділів з функціями забезпечення координації і створення та розвитку сільськогосподарських кооперативів, розвитку сільської місцевості, на районах, рівні створення таких структур на базі управління сільського господарства районного рівня.
6. Створення фінансово-кредитних структур (в т.ч. кооперативних банків, розвиток сільських кредитних спілок), створення умов для забезпечення інвестицій в даний сектор із системою державної підтримки;
7. Розвиток дорадництва та інформаційно-консультативної систем щодо розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, створення національного координаційного кооперативного центру, системного науково-практичного висвітлення в ЗМІ даного питання.
8. **Підтримка** аграрної науки щодо дослідження, моніторингу, вивчення розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації;
9. Інтеграція вітчизняного кооперативного руху в міжнародні структури, адаптація законодавства та підтримки державною інтеграційних

міжнародних кооперативних процесів, сприяння із сторонами влади виходу на зовнішні ринки безпосередньо виробників продукції через обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи.

10. Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації здійснювати в системі заходів, підтримки особистих селянських господарств, розвитку фермерських господарств, підтримки розвитку сільської місцевості, реформування системи адміністративної та бюджетної всіх рівнів. Інтеграції Українського села, АПК до Європейських норм та стандартів, загалом Європейського простору.

Розділ IV

Етапи реалізації програми

I ЕТАП (2013-2016 рр.)

- Формування законодавства та нормативно-правової бази;
- Розробка системного плану заходів, як в центрі так і на місцях щодо розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації.
- Розробка освітніх, інших програм щодо всеукраїнського всеобучу сільськогосподарської обслуговуючої кооперації на селі.
- Підтримка створених сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.
- Створення не менше 4000 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.
- Створення 1 млн. робочих місць в сільській місцевості.
- Реалізація продукції через обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи молочної – не менше 10%, картопля та овочі – 25%, фрукти – 20% .

II ЕТАП **(2017-2020 рр.)**

- Створення 1000 нових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та розвиток дієвих.
- Створення кооперативів першого та другого рівнів, тобто районних та обласних.
- Створення національних кооперативів (спеціалізованих в першу чергу, молочних, овочевих, фруктових, зернових), їх активний вихід на зовнішні ринки та охоплення реалізації продукції через обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи:
 - * молочної – не менше 40%,
 - * овочі, картопля – 60%,
 - * фрукти – 50%
 - * зерно – 20%

Розширення сфери діяльності охоплюючи 60% сільської місцевості.

Загалом створити 1,6 млн робочих місць

Табл. 4

Очікувані результати

Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	5 000
Кількість членів кооперативів	2 000 000
Кількість населення охопленого кооперативними послугами	5 500 000
Кількість населених пунктів охоплених системою кооперації	8 000

Кількість робочих місць створених в сільській місцевості	1 600 000
Кількість фермерських господарств	120 000
Кількість землі в користуванні фермерськими та особистими селянськими господарствами, га	20 000 000

Табл. 5

Середні розміри ферм*

Країна	Первинний рік обліку	Розмір, га	Первинний рік обліку	Розмір, га	Середрічний темп прир., %
Австрія	1980	12	1990	12	-
Бельгія	1979	12	1997	18	2,8
Канада	1981	207	1991	242	1,6
Данія	1979	24	1993	37	3,2
Франція	1979	23	1993	35	3,1
Фінляндія	1970	7	1994	10	0,5
Німеччина	1979	14	1993	20	2,6
Греція	1979	4	1993	4	-
Ірландія	1975	22	1993	27	1,1
Італія	1979	6	1993	6	-
Японія	1975	0,8	1993	1,2	2,6
Нідерланди	1979	14	1993	17	1,3
Нова Зеландія	1977	310	1990	224	-2,7
Норвегія	1975	8	1993	11	2,4
Іспанія	1987	14	1993	18	4,1
Швеція	1975	23	1990	29	1,8
Великобританія	1979	64	1993	67	0,3
США	1970	368	1993	473	1,2
ЄС(12 країн)	1980	12	1997	16	2,4

Джерело: OECD. Agricultural policy report and the rural economy in OECD Countries. Brussels, 2001. P. 32-33.

Табл. 6

Обсяги та джерела фінансування програми

		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Кошти державного Бюджету України, млрд	3	3	4	4	3	2	1	1
2	Місцеві бюджети, млрд	0,1	0,15	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3

3	Інші джерела фін-ня (кредит, інвестиції), млрд.	0,5	0,7	1	2	3	3	4	5
4	Всього, млрд	3,6	3,85	5,2	6,2	6,3	5,3	5,3	6,3

Формування прямої, прозорої, підконтрольної громадськості, системи використання коштів

Розділ V

Реалізація Програми буде сприяти:

- Подолання бідності та безробіття на селі;
- Економічному зростанню в сільському господарстві, зміцненню продовольчої бази країни;
- Формуванню конкурентного середовища господарської діяльності в аграрному секторі економіки;
- Збереженню поселенської мережі, соціальному та культурному розвитку територій.
 - створення стійкої конкуренції на регіональному ринку сільськогосподарської продукції;
 - розширенню інвестування фермерських господарств за рахунок коштів бюджетів всіх рівнів та залучення фінансових ресурсів суб'єктів господарювання всіх форм власності і громадських об'єднань;
 - збільшенню обсягів інвестиційних ресурсів сільськогосподарського виробництва;
 - розширенню обсягів кредитування фермерських господарств;
 - залученню інвесторів до модернізації об'єктів інфраструктури аграрного ринку;
 - розвитку небанківських фінансових установ у сільській місцевості;

Реалізація цих заходів дозволить створити додаткові робочі місця в системі інформаційно-консультативних послуг, значно підвищити інформованість сільського населення, дасть змогу підвищувати кваліфікацію самим фермерам, створити умови для постійного обміну передовим досвідом.

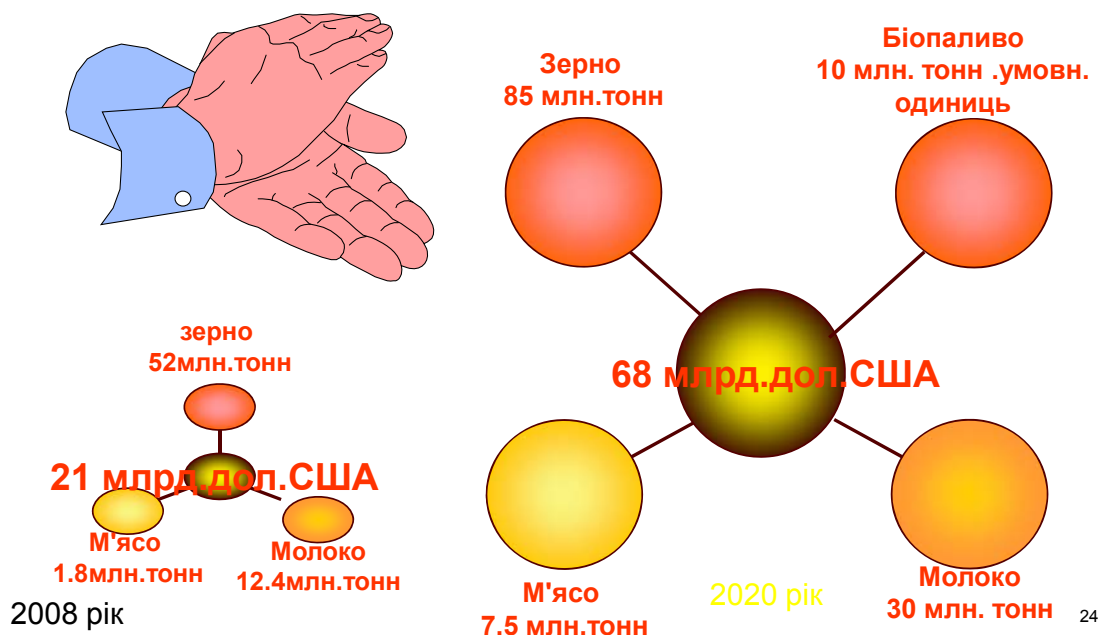
Поетапна реалізація Програми сприятиме становленню ефективного сільськогосподарського виробництва, де підприємницький інтерес складатиме основу економічної мотивації, а інноваційна модель розвитку стане рушійною силою економічного зростання. Завдання Програми спрямоване на визначення наявного потенціалу фермерських та особистих селянських господарств і напрямів його використання, залучення можливостей територіальних сільських громад, врегулювання соціальних проблем.

Це дозволить:

- сформувати нову (новітню) якість аграрної політики України
- селянам реалізувати гарантоване державою право вибору ефективних форм господарювання;
- створити сприятливе середовище для розвитку фермерських господарств в регіоні;
- підвищити рівень мотивації селян до освоєння нових форм і методів організації і ведення сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки;
- поліпшити привабливість фермерських господарств для іноземних інвесторів;
- створити прозору систему реалізації прав селян у сфері агро бізнесу;
- інтегруватися в світові та європейські структури.

Мал. 2

Потенціальні можливості сільського господарства України



«Буде село – буде Україна!»